

УДК 316.74:2(075.8)

Секуляризація та зміна функцій релігії в сучасному суспільстві

Ю.Ю. МЕДВЕДЕВА

Національний авіаційний університет, Київ, E-mail: luckyjuli@mail.ru

Авторське резюме

Статтю присвячено проблемі визначення засад соціологічної рефлексії секуляризації як передумови формування буржуазного соціуму. Авторкою зроблено висновок про те, що традиційні способи бачення світу за умов секуляризації були замінені профаним і науковим світоглядом. З цієї причини можна стверджувати, що духовність і божественність більше не сприймаються як постійно присутні в навколишньому середовищі, а їх атрибути зміщуються на соціальні утворення, що призводить до заміни інтерперсональних відносин людини із Вищою силою громадо-опосередковуючими. За умов секуляризованої соціальності люди, вважаючи себе релігійними, оцінюють релігійний вплив на їхнє життя як менш важливий в порівнянні з минулими епохами.

Отже, соціальне життя все більше й більше зазнає зниження впливу релігії та церкви, оскільки світські переконання і світськість постійно посилюються у світогляді західних суспільств. З іншого боку, процес секуляризації характеризує вихід інституційних церков за межі тих сфер, які були контрольовані ними або перебували під їх впливом. Це вперше виявилось в відокремленні церкви від держави, і в експропріації церковних цінностей і територій в XVIII столітті. У результаті церкви і релігійні інститути втратили своє багатство, престиж і вплив у суспільстві. Зменшення їх політичного і соціального впливу, навіть у нашому нинішньому столітті, є цілком очевидними.

Ключові слова: секуляризація, модернізація, соціальні функції релігії.

Secularization and change of function of religion in modern society

YU.YU. MEDVEDIEVA

National aviation university, Kiev, Ukraine, E-mail: luckyjuli@mail.ru

Abstract

The article is devoted to the problem of determining the principles of sociological reflection of secularization as a prerequisite for the formation of bourgeois society. Author concluded that the traditional ways of seeing the world in terms of secularization were replaced profane and scientific outlook. For this reason, it can be argued that spirituality and divinity no longer perceived as constantly present in the environment, and their attributes are shifting to social movements, leading to the replacement of interpersonal relations man with Supreme mediating force communities. Given the secularized social, people considering themselves religious, religious assess the impact on their lives as less important compared to past eras. Thus, social life is more and more exposed reducing the influence of religion and churches as secular beliefs and secularism in outlook continuously enhanced Western suspilstv. Z other hand, describes the process of secularization out institutional churches outside those areas that were controlled by them or under their influence. It first appeared in the separation of church and state, and the expropriation of church property and territories in the 18th century. As a result, churches and religious institutions have lost their wealth, prestige and influence in society. The decrease their political and social influence, even in our present century, is quite obvious.

Keywords: secularization, modernization, social functions of religion.

Постановка проблеми. Для цілей наукового дослідження резонним буде розмежувати різні аспекти процесу секуляризації і причини для його виникнення. Починаючи з історичного тла та визначення, подальший розгляд стосуватиметься впливу секуляризації на формування ідентичності західних суспільств у ставленні до релігії, що дозволить сформулювати точне уявлення про вплив процесу секуляризації на модернізацію релігійності та релігійної ідентичності в різних соціумах.

Концепція секуляризації є досить поширеною як у класичній, так і в посткласичній соціології. Аналіз історії її виникнення, лінгвістичного походження, а також різні визначення мають важливе значення для розуміння її сенсу.

Що стосується етимології терміна і концеп-

ту, то новий міжнародний словник Вебстера розглядає поняття секуляризації, відштовхуючись від кореня латинського слова «*Saeculum*», що перекладається як: «покоління» або «вік» [17, с. 2053]. Беручи до уваги цю лінгвістичну (етимологічну) дефініцію, Х. Кокс описує секуляризацію як процес, в якому люди абстрагувалися від «поза межного (потойбічного) світу» для того, щоб повернутися в бік «посейбічного світу». «*Saeculum*» у даному контексті має відношення до посейбічного (у більш звичному для соціології Е. Дюркгейма – профанного) світу чи епохи [3, с. 238]. Іншими словами, секуляризація означає процес переходу від священного (сакрального) до світського (профанного) світогляду, в якому містицизм, благоговіння, страх і тремтіння мають поступитися місцем банальним, світським та буденним аспек-

© Ю.Ю. Медведева, 2016

там життя [5, с. 503]. Як уже було відзначено вище, поняття секуляризації має різні інтерпретації, які навряд чи можуть обговорюватися тільки на основі дослідження мовного походження зазначеного поняття.

Аналіз досліджень і публікацій. Згідно з роз'ясненням нового міжнародного словника Вебстера, «світське» визначається як щось, що відрізняється за своїм статусом або стану, від церкви і церковного [17, с. 2053]. Це визначення відноситься до історичного фону концепції. У цьому зв'язку секуляризація за змістом збігається з експропріацією священних цінностей (переважно – земель) церков і монастирів, які мали місце під час Французької революції наприкінці XVIII століття [10, с. 9]. Цю ж точку зору поділяє Х. Майєр [12, с. 28], який стверджує, що експропріація цінностей церковної влади описувалася з використанням поняття «секуляризація».

Незважаючи на цей факт, поняття «секуляризація» має більш давню передісторію. Французьким послом Лонгвілем термін уперше було впроваджено в політичний лексикон під час переговорів щодо укладення Вестфальського миру в 1648 році [12, с. 27], використавши цей термін для опису експропріації церковних територій, які повинні були служити в якості компенсації за втрати німецьких територій під час Тридцятирічної війни (1618-1648) [3, с. 9].

Як уже зазначалося вище, Французька революція 1789 року створила історичний прототип процесу секуляризації. Вивчення причин Французької революції і наступного процесу секуляризації є необхідним не тільки для розуміння епохи того часу, але й сучасних нам тенденцій модернізації релігійної ідентичності. Квінтесенцією філософії Просвітництва, згідно з визначенням Енциклопедії Фішера, що посилається на І. Канта, в основному є обґрунтування «виходу для людини з стану її запущеної незрілості». Іншими словами, освіта має захочувати людей приймати самостійні рішення і мати мужність використовувати функцію власного розуму, власну раціональність, крім опори на авторитети [5, с. 139]. Манн [10, с. 10-11] стверджує, що Французька революція була першою спробою європейської людини побудувати неоесхатологію на основі раціональності та розуміння законів природи, власної влади людини, а не на очікуванні релігійного порятунку від Бога.

Це означало, що французька громадськість більше не мала готовності підкорятися як абсолютизму, так і владі церкви (для французького атеїстичного просвітництва релігія, церква і держава означали одне й те саме). Логічним наслідком цього, за зауваженням Гензика, стало не тільки зниження авторитету релігії і церкви, але й зменшення рівня політичної толерантності французів по відношенню до держави (світських установ) [3, с. 117].

Відповідно до точки зору Х. Майєра [12, с. 19-28] історична експропріація як частина секуляризації в XIX столітті, здобула політичну семантику і відповідну дефініцію. Під секуляризацією в цей період розуміється процес врегулювання незаконної релігійної влади, себто розглядається в контексті зіткнення права, релігії і держави [16, с. 37], як про це говорить Валадье, пояснюючи це тим, що оскільки релігія, в зазначений період була, представлена церквою.

Як уже згадувалося вище, детермінантою секуляризації став профанний світогляд, у якому релігія стала відігравати підлеглу роль у суспільстві. Рейс [13] резюмує ключові основоположні доктрини і практики секуляризації, вказуючи на те, що секуляризація включає соціальний процес, який призводить до формування світогляду, в якому стара парадигма Божественного Провидіння як діючого розуму і центру Всесвіту була відокремленою від ідеї людини, що стала для самої себе джерелом розуму і законодоцільності всіх знань і діянь у Всесвіті.

Розглянувши історичні обставини появи теорії секуляризації, для соціології актуалізується питання про її вплив на суспільство в різних соціально-групових та інституціональних сегментах, що й характеризує секуляризацію як багатомірний процес. Брайджек і Сорока [1, с. 338] стверджують, що секуляризація, в результаті зростаючої раціональності і великої заклопотаності меркантилістського і консьюмеристського суспільства проблемою економічного процвітання, відображає зменшувану важливість релігії в повсякденному житті. Якими є індикатори цього зниження ролі релігії в суспільствах і в яких показниках можна вимірювати цей процес? Оскільки історично обґрунтованим є те, що секуляризація, як правило, розглядається з точки зору церкви [4, с. 42], то найбільш очевидним чином вплив секуляризації, як зауважує Е. Гідденс [7, с. 545-546], виявляється у зменшенні чисельності контингенту релігійних установ в промислово-розвинених країнах (у більшості країн Західної Європи), хоча зниження відвідуваності церков зовсім не означає автоматичного зниження рівня релігійності.

Навіть якщо це можна пояснити в історичному контексті і в цілому можна розглядати як показник зростаючої секуляризації, причини цього явища, можливо, є просто пов'язаними з тим, що традиційні релігійні доктрини неналежним чином враховують потреби членів церкви [4, с. 42]. Отже, деградація інституційної церкви не повинна обов'язково призводитися до втрати релігійності [15, с. 371]. Враховуючи це, можна припустити, що члени церкви, насамперед, є вмотивованими звичкою або товариськістю, а не релігійними переконаннями, як припускає Інглхарт [9, с. 282].

З іншого боку, враховуючи наслідки секуляризації, зниження відвідуваності церкви виявляється важливим і потребує окремого розгляду.

Погоджуючись з цією точкою зору, можна стверджувати, що релігія та інституційна церква є тісно пов'язаними одне з одним, так що послаблення їх взаємозв'язку можна розглядати як симптом деградації релігійності. Крім того, відвідування церкви може вказувати на пріоритетність релігії в житті людей [9, с. 282]. Отже, невідвідування церкви може розглядатися як індикатор секуляризації [4, с. 9].

Це приводить нас до другого вимірювання чи рівня секуляризації, що стосується впливу суспільства. Як стверджує далі Гідденс [7, с. 546], значимість релігійних ідей і вірувань у повсякденному житті людей помітно знизилася. Особливо, якщо в цьому контексті релігія включає в себе віру в надприродне, то зв'язок між зменшеною релігійністю і, як наслідок, секуляризацією навряд чи можна заперечити. До епохи секуляризації релігійні норми і цінності сприймалися як належне і не могли бути поставленими під сумнів. На противагу цьому, сучасна ситуація характеризується підривом авторитету релігійних організацій, що робить людей невпевненими у традиційних релігійних цінностях [4, с. 513].

Ця загальна невпевненість навіть впливає на процес соціалізації. Дивлячись на процес соціалізації дітей в їхніх сім'ях, збільшення релігійної освіти можна стверджувати. Мало того, що світ і люди зміщують своє життя в сферу світського і профанного, відповідаючи на вічні питання більш тривіальним чином, але також і всі питання, які виникають у людей, практично не зачіпають сферу сакрального [12, с. 405]. Іншими словами, люди не можуть більше вбачати будь-які зв'язки між людським існуванням і космосом або вищим (трансцендентальним) рівнем буття [4, с. 9].

Крім трьох вказаних індикаторів, секуляризації, Гідденс і Майер вказують також на культурні елементи, такі як література, мистецтво і філософія, які також стали профанованими і секуляризованими, втративши раніше наявний зв'язок з релігією і релігійну інспірацію як джерело ідей [12, р. 33].

За твердженням Каммейєра, [10, с. 513], секуляризація виявляється у зменшенні релігійної влади в різних сферах, таких, як практики, цінності, переконання і влада релігійних інститутів. Те саме відбувається в соціальному, індивідуальному та культурному вимірах, де вплив процесу секуляризації виявляється в спадному впливі релігії на традиційну індивідуалізацію суспільства [4, с. 10]. Секуляризація є вираженням «відсутності» Бога, втрати сакрального, підвищення атеїзму і зростаючої незначності церкви, її принципів і ритуалів [11, с. 31].

Мета дослідження – визначення співвідношення між модернізацією та секуляризацією

як детермінантами функцій релігії. Завданнями, у зв'язку із визначеною метою, є

а) визначення соціальних передумов секуляризації як процесу формування нової релігійної ідентичності;

б) встановлення соціально-теоретичного співвідношення між секуляризацією та функціями релігії в секуляризованому суспільстві.

Статтю присвячено проблемі визначення засад соціологічної рефлексії секуляризації як передумови формування буржуазного соціуму.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши теорії секуляризації, в подальшому розгляді ми зосередимося на з'ясуванні взаємозв'язку модернізації та релігії в процесі секуляризації. У цій когерентності обговорюватимуться також і виключення з цієї точки зору. Крім короткого визначення терміна «модернізація» та його основних характеристик, в подальшому розгляді буде також проаналізована функція християнської релігії та її значення в західних суспільствах. Для вивчення занепаду релігійності як ознаки секуляризації уточнення визначення релігії, отже, стає, як мінімум, бажаним, якщо не неминучим. Крім того, це повинно послужити підставою для відповіді на головне питання, про взаємозалежність економічної безпеки як найважливішого соціального наслідку процесу модернізації – і зниженого рівня релігійності.

Дж. Брайджек і М. Сорока [1, с. 338] пов'язують релігію з вірою в надприродне, вище або божественне. Існують різні описи і пояснення зазначеного поняття і його функцій, тому сформулювати одне загальне визначення, на думку Е. Гідденса, досить проблематично [7, с. 531].

Хоча поняття релігії включає певні атрибути, які в цілому можуть бути екстрапольованими на більшість світових релігій, для формування робочої дефініції характеристик і функцій релігії ми будемо спиратися на новий міжнародний словник Вебстера. Зазначене видання пропонує корисний переклад латинського слова «Religare», що означає, на думку авторів, «зав'язати», «прив'язати знову» або «прив'язати швидко» [17, р. 1918]. Розглядаючи перший варіант перекладу, можна припустити, що релігія, в першу чергу, може співвідноситися з «прихильністю» людей до надприродного виміру реальності, до Бога чи певного божества. Зрозуміло, релігія з соціологічної точки зору передбачає дещо більше, ніж просто наявність персональних відносин між людиною і Богом.

Е. Гідденс [7, с. 531-532] підкреслює той факт, що релігія, в більшості випадків, передбачає функціонування громади віруючих, які поділяють позицію благоговіння і шанування відомої системи символів. Ці символи, як правило, є інституційно-пов'язаними з певними церемоніями або обрядами, наприклад з прак-

тиками церковної служби в християнській громаді. Додатково до поширених атрибутів, визначених Гідденсом, Каммейєр [10, с. 504] характеризує релігію як явище в суспільстві, що припускає участь у практиках, при наявності спільних переконань і цінностей членів спільноти щодо сакрального.

Аналізуючи деякі загальні релігійні цінності християнської віри як приклад, їх варто диференціювати щодо поняття «цінностей» в економічному сенсі.

Відповідно до точки зору Естера [4, с. 22], цінності, в першу чергу, співвідносяться зі схильністю поводити себе певним чином. З цієї причини цінності являють собою вкорінені орієнтації або мотивації, які «здійснюють управління» конкретними моделями поведінки, нормами і атрибутами особистості. Ще один аспект цієї концепції стосується опису цінностей як того, чого люди зазвичай дотримуються, втілюючи в них щось значуще, бажане чи необхідне для життя [7, с. 22].

Отже, цінності допомагають розрізнити добре і погане, правильне і неправильне [4, с. 21] і, отже, спрямовувати людей, щоб вони могли вибудовувати свої відносини або переконання. В огляді «загальнолюдських цінностей і переконань», Інглхарт [9, с. 10] перераховує загальні християнські вірування.

Однак, що ж робить релігійні цінності і переконання настільки актуальними для суспільства? Поруч із щойно згаданою функцією, – впливу на громадську поведінку і формування думок та соціальних настроїв, – їх існування є пов'язаним з функціональністю релігії в цілому. Брайджек і Сорока [1, с. 335] беруть до уваги згадані вище характеристики релігії і вказують на важливу функцію релігії в суспільстві.

Вони стверджують, що установи та формалізовані ритуали, такі як, наприклад, служба в християнських церквах, слугують людям як інструмент забезпечення духовної єдності серед прихильників тієї чи іншої релігії [10, с. 505]. Нарешті ця єдність також включає в себе спільні цінності та переконання спільноти віруючих, які виконують релігійні обряди і ритуали.

Інтерпретуючи зазначену точку зору, є підстави зробити висновок про те, що основна функція релігії стосується об'єднання людей на соціальному рівні. Це поняття «соціальної інтеграції» [4, с. 38] або соціальної стабільності може бути сформульоване на основі ідей Е. Дюркгейма з урахуванням основних функцій релігії в суспільстві.

На додаток до вивчення функцій релігії щодо ритуалів і церемоній, Гідденс [7, с. 537] реактуалізує ідеї Дюркгейма щодо соціальної стабільності, стверджуючи, що релігія відіграє важливу роль у забезпеченні згуртованості членів деяких громад. Беручи участь у соціальних заходах, що мають місце в людському

житті, тобто в укладанні шлюбу, народженні чи смерті, – люди розвивають певну групову солідарність. У разі участі в траурній церемонії, солідарність в рамках групи є настільки потужною, що навіть включає в себе тих, хто має іншу орієнтацію і надає інше значення цій кризовій події.

Естер і ін. автори [4, с. 37] роблять висновок про те, що Дюркгейм розглядає релігію як соціальний факт і продукт інтерналізації спільних традицій і вірувань, що належать членам громади. У цьому зв'язку релігія забезпечує соціальну стабільність і солідарність між членами спільноти чи суспільства з метою створення основи для спілкування.

За твердженням Інглхарта [9, с. 285], однією з основних функцій релігії є утвердження оптимістичної есхатології, згідно з якою свідомість віруючого аксіоматично-центрується на установці про те, що за часів кризових ситуацій все буде, зрештою, добре, за умови дотримання деяких традиційних правил. Отже, на життєвому шляху релігія створює якусь карту для навігації, допомагає долати невпевненість і невизначеність у житті. Інглхарт підкреслює, що однією з найбільш потужних функцій релігійних систем є функції сугестії відносно спільноти віруючих. Релігія слугує своєрідним джерелом розради і комфорту, і, на додаток до терапії складних ситуацій, підтримує схвалення неминучих обставин, таких як смерть, страждання, розчарування [10, с. 504]. Не менш важливою функцією релігії виступає інтерпретаційна функція, що розкривається, наприклад, у дискусіях про несправедливість життя, з поясненням того, чому, наприклад, «погані речі трапляються з добрими людьми» і навпаки. Дюркгейм з цієї позиції стверджує, що релігія пропонує фундамент для розуміння і прийняття таких несправедливостей і допомагає людям не відокремлювати себе від суспільства при переживанні розчарування і дезорієнтації [1, с. 335]. Нарешті, говорячи про релігію як про джерело еквіфінальних смислів, варто згадати про можливість за допомогою релігії задовольняти потреби інтелектуального характеру. Елементарні питання, які виникають в людському житті, наприклад питання про мету життя, досить часто отримують свої відповіді в релігії [10, с. 504; 9, с. 37]. Справді, релігія задовольняє інтелектуальну допитливість по значущих для людини питаннях, інтерпретуючи походження і значимість людського життя [9, с. 285] та стратегії її інтерпретації [10, с. 504].

Висновки. Таким чином, традиційні способи бачення світу за умов секуляризації були замінені профанним і науковим світоглядом. З цієї причини можна стверджувати, що духовність і божественність більш не сприймаються як постійно присутні в навколишньому середовищі, а їх атрибути зміщуються на соціальні утворення, що призводить до заміни інтерпер-

соціальних відносин людини із Вищою силою громадо-опосередковуючими [7, с. 546].

За умов секуляризованої соціальності, люди, вважаючи себе релігійними, оцінюють релігійний вплив на їхнє життя як менш важливий в порівнянні з минулими епохами [12, с. 513].

Отже, соціальне життя все більше і більше зазнає зниження впливу релігії та церкви [4, с. 42] оскільки світські переконання і світськість постійно посилюються у світогляді західних суспільств. З іншого боку, процес секуляриза-

ції характеризує вихід інституційних церков за межі тих сфер, які були контрольованими ними або перебували під їх впливом. Це вперше виявилось в відокремленні церкви від держави, і в експропріації церковних цінностей і територій в XVIII столітті, як уже було відзначено раніше [12, с. 33]. У результаті церкви і релігійні інститути втратили своє багатство, престиж і вплив у суспільстві. Зменшення їх політичного і соціального впливу, навіть у нашому нинішньому столітті, є цілком очевидним.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Джордж Дж. Брейк; Сорока, Мішель П., 1994. Соціологія: культурне розмаїття в мінливому світі. Бостон: Аллін та Бекон - Видавництво Simon & Schuster Inc.
2. Кокс, Харві 1981. Епоха світського міста (ред.) Хайнц - Хорст 1981. Дармштадт: Компанія наукової книги.
3. Доблер, Карл 1981. Секуляризація: багатомірна концепція. Бекфорд, Джеймс А. 1981. Соціологія – сучасна соціологія. Лондон: Мудрі публікації.
4. Естерн, Пітер, Халман, Руд, 1993. Індивідуалізація суспільства – зміни в Європі та Північній Америці. Нідерланди: Тілбург: Газета університету.
5. Фішер, Історія лексики, 2003. Франкфурт: Видавництво С. Фішер GmbH.
6. Гензик, Томас, 2001. Питання стабільності в рамках цінностей в релігії і сім'ї: цінності, що змінюють значення в західних суспільствах (ред.) - Результати і перспективи соціальних наук. Видання: Opladen, Leske + Budrich.
7. Гідденс, Ентоні, 2001. Соціологія. Оксфорд: Газета університету.
8. Інглхарт, Роланд, 1997. Модернізація та постмодернізація - культурні, економічні та політичні зміни в 43 країнах. Принстон: Газета університету.
9. Інглхарт, Рональд; Мігель Б. та Алехандро Морено 1998. Людські цінності і переконання: крос-культурних першоджерел: політичні, релігійні, сексуальні та економічні норми в 43 товариствах. Результати від 1990-1993. Анн-Арбор: Мічиганський університет.
10. Каммейер, Кеннет К.; Джордж Рітцер та Норман Р. Етман, 1994. Соціологія: мінливі суспільства. Бостон: Видавництво Аллін та Бекон.
11. Манн, Отто 1980. Секуляризація - це виклик з Європи. Філософія. Тюбінген: Кацман – Велгар.
12. Мейер, Хайнц, 1988. Критика релігії, соціологія релігії і секуляризації. Франкфурт: Видавництво Пітер Ланг.
13. Рейс, Кербер, Уолтер (ред.) 1986. Секуляризація: секуляризація і зміна значень. Мюнхен: Видавець Пітер Кіндт.
14. Schrey, Хайнц - Хорст (ред.) 1981. секуляризації. Дармштадт: Компанія Наукова книга.
15. Старк, Вернер, 1972. Соціологія релігії - християнське вчення. Нью-Йорк: Фордхем університет.
16. Валадье Пабло, 1986. Дослідження секуляризації. Під редакцією Кербер Вальтер. Секуляризація і зміна значення. Мюнхен: Видавець Пітер Кіндт.
17. Вебстер, 1993. Новий міжнародний словник. Кельн: Видавництво KÖNEMANN.
18. Вілсон, Родні, 1997, Економіка, етика і релігія - єврейська, християнська та мусульманська економічні думки. Лондон: Макміллан Ltd Пресс.

Стаття надійшла до редакції 28.12.2015

REFERENCES:

1. *Dzhordzh Dz. Breyak; Soroka, Mishel' P., 1994. Sotsiologiya: kul'turne rozmayittya v minlyvomu sviti (Sociology: Cultural Diversity in a Changing World). Boston: Allin ta Bekon - Simon & Schuster Inc.*
2. *Koks, Kharvi 1981. Epokha svit's'koyi mista (The era of the secular city). Darmshtadt: Kompaniya naukovoyi knyhy.*
3. *Dobler, Karl 1981. Sekulyaryzatsiya: bahatovymirna kontseptsiya (Secularization: a multidimensional concept). Bekford, Dzheymys A. 1981. Sotsiologiya – suchasna sotsiologiya. London: Mudri publikatsiyi.*
4. *Estern, Piter, Khalman, Rud, 1993. Indyvidualizatsiya suspil'stva – zminy u Yevropi ta Pivnichniy Amerytsi (Personalization society - changes in Europe and North America). Niderlandy: Tilburh: Hazeta universytetu.*
5. *Fisher, Istoriya leksyky (History vocabulary), 2003. Frankfurt: S. Fisher GmbH.*
6. *Henzyk, Tomas, 2001. Pytannya stabil'nosti v ramkakh tsinnostey v relihiyi i sim'yi: tsinnosti, shcho zminyuyut' znachennya v zakhidnykh suspil'stvakh (The question of stability within the values of religion and family, values, changing values in Western societies) - Rezul'taty i perspektyvy sotsial'nykh nauk. Vydannya: Opladen, Leske + Budrich.*
7. *Hiddens, Entoni, 2001. Sotsiologiya (Sociology). Oksford: Hazeta universytetu.*
8. *Inhkhart, Roland, 1997. Modernizatsiya ta postmodernizatsiya - kul'turni, ekonomichni ta politychni zminy*

v 43 krayinakh (Modernization and postmodernizatsiya - cultural, economic and political changes in 43 countries). Princeton: *Hazeta universytetu*.

9. *Inhlkhardt, Ronal'd; Mihel' B. ta Alekhandro Moreno* 1998. Lyuds'ki tsinnosti i perekonannya: kroskul'turnykh pershodzherel: politychni, relihiyni, seksual'ni ta ekonomichni normy v 43 tovarystvakh (Human values and beliefs: Cross-cultural sources: political, religious, sexual and economic standards in 43 companies). Rezul'taty vid 1990-1993. Ann-Arbor: *Michyhans'kyi universytet*.

10. *Kammeyer, Kennet K.; Dzhordzh Rittser ta Norman R. Etman*, 1994. Sotsiolohiya: minlyvi suspil'stva (Sociology: changing societ). Boston: Allin ta Bekon.

11. *Mann, Otto* 1980. Sekulyaryzatsiya - tse vyklyk z Yevropy (Secularization - is the challenge from Europe. Philosophy). Filosofiya. Tyubinhen: Katsman – Velhar.

12. *Mejyer, Khaynts*, 1988. Krytyka relihiyi, sotsiolohiya relihiyi i sekulyaryzatsiyi (Criticism of religion, sociology of religion and secularization). Frankfurt: Piter Lanh.

13. *Reys, Kerber*, Uolter (red.) 1986. Sekulyaryzatsiya: sekulyaryzatsiya i zmina znachen' (Secularization and change values). Myunkhen: Piter Kindt.

14. Schrey, Хайнц - Хорст (ред.) 1981. секуляризації. Дармштадт: Компанія Наукова книга.

15. *Stark, Verner*, 1972. Sotsiolohiya relihiyi - khrystyuyans'ke vchennya (Sociology of Religion - Christian teachings). N'yu-York: Fordkhem universytet.

16. *Valad'e Pablo*, 1986. Doslidzhennya sekulyaryzatsiyi. (Research secularization), Myunkhen: Piter Kyndt.

17. *Vebster*, 1993. Novyy mizhnarodnyy slovnyk (New International Dictionary). Kel'n: Vydavnytstvo KÖNEMANN.

18. *Vilson, Rodni*, 1997, Ekonomika, etyka i relihiya - yevreys'ka, khrystyuyans'ka ta musul'mans'ka ekonomichni dumky (Economics, ethics and religion - Jewish, Christian and Muslim economic thought). London: Makmillan Ltd Press.

Медведєва Юлія Юріївна - докторант
Національний авіаційний університет
Адреса: 03680, Київ, пр. Космонавта Комарова, 1,
E-mail: luckyjuli@mail.ru

Medviedieva Yuliia Yuriivna – doctoral candidate
National aviation university
Address: 1, Komarova Av., Kiev, 03680, Ukraine
E-mail: luckyjuli@mail.ru